

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและสาระสำคัญของคัมภีร์มิลินทปัญทฎีกา เพื่อตรวจชำระและแปลคัมภีร์มิลินทปัญทฎีกาเป็นภาษาไทย เพื่อศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา วิธีการนำเสนอ ลักษณะและรูปแบบการประพันธ์ การใช้ภาษา สำนวนโวหาร อลังการทางภาษา และคุณค่าของคัมภีร์มิลินทปัญทฎีกา ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

คัมภีร์ที่ผู้วิจัยศึกษานี้มีชื่อเต็มว่า มธุรสตูปกาสินี มิลินทปัญทฎีกา เป็นคัมภีร์ชั้นฎีกาที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายศัพท์หรือประโยคบางประโยคที่ยาก มีเนื้อความยังไม่กระจ่างชัดในคัมภีร์มิลินทปัญทฎีกาให้กระจ่างชัดได้อย่างไพเราะจับใจ

คัมภีร์มิลินทปัญทฎีกานี้ ผู้วิจัยได้เลือกเอาต้นฉบับตัวเขียนที่อยู่ในหอสมุดแห่งชาติ จารด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี ฉบับลงชาด ไม่ประทับธรรมดา เลขที่ ๔๑๑๘/๑-๙ ต. ๘๙ ข. ๖/๑ น. มีทั้งหมด ๙ ผูก ไม่ปรากฏนามผู้จาร ผู้สร้าง และปีที่สร้างเพื่อใช้ในการวิจัยในรูปแบบของการปริวรรต ตรวจชำระ แปล และวิเคราะห์ โดยเทียบเคียงกับต้นฉบับตัวเขียนที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติอีก ๑๐ ฉบับ และคัมภีร์มิลินทปัญทฎีกา ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่พิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑

จากการศึกษาทำให้ทราบความเป็นมาของคัมภีร์ทั้งชื่อคัมภีร์ ผู้แต่ง สถานที่แต่ง ปีที่แต่ง ปีที่สร้าง และนามผู้จาร วิธีการจารลงในใบลานที่จารด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี มีลักษณะการจารติดกันเป็นพืดไปจนจบประโยคจึงจะทำเครื่องหมายจบประโยคไว้ ไม่มีการเว้นวรรคต้นฉบับตัวเขียนส่วนใหญ่จะมีผู้จารหลายคน วิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับสันนิษฐานว่า คัดลอกสืบต่อกันมาจากต้นฉบับที่แตกต่างกัน เนื่องจากมีข้อแตกต่างกันในบางแห่ง เช่น บางฉบับไม่มีบทนมัสการพระพุทธเจ้า (นโม ตสฺส...) และการใช้ศัพท์ที่แตกต่างกัน เป็นต้น แต่โดยสรุปแล้วต้นฉบับตัวเขียนทั้งหมดจารขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องจากใบลานส่วนใหญ่อยู่ในสภาพดี ตัวอักษรที่จารเป็นเหลี่ยมตามลักษณะอักษรขอมบรรจงที่นิยมจารกันในสมัยรัตนโกสินทร์ และขอบลานไม่มีการเขียนลวดลายหรือทาสีที่บดบังเหมือนในสมัยอยุธยา ความผิดพลาดในการจารพบหลายลักษณะ เช่น จารรัสสระเป็นทิมสระ จารทิมสระเป็นรัสสระ จารอักษรตกหล่น จารอักษรเกิน และจารผิดศัพท์ เป็นต้น ส่วนเนื้อหาของคัมภีร์นั้นจะคล้อยตามเนื้อหาของคัมภีร์มิลินทปัญทฎีกาเนื่องจากการอธิบายศัพท์หรือข้อความบางข้อในมิลินทปัญทฎีกา

แต่ไม่ได้อธิบายทั้งหมด บางปัญหาที่ไม่ได้นำมาอธิบาย โดยเฉพาะในส่วนของอุปมาภพ ซึ่งเนื้อหาโดยรวมของคัมภีร์นี้มุ่งให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมายของศัพท์และประโยคที่มีความหมายยังไม่ชัดเจนในมิลินทปัญหาและสารธรรมในพระพุทธานุสาสนาทั้งในส่วนของพระวินัยและหลักธรรมต่าง ๆ รวมถึงเรื่องอื่น ๆ บางเรื่องที่คุณผู้แต่งนำมาประกอบ เปรียบเทียบ และยืนยันเพื่อสร้างความเข้าใจในศัพท์หรือข้อความที่นำมาอธิบายให้มากขึ้น

ผู้แต่งคัมภีร์นี้มีชื่อว่า “พระมหาติปิฎกจุฬารัตนเถระ” หรือ นามย่อว่า “พระติปาติ” ซึ่งมีความหมายเหมือนกับคำว่า “ติปิฎก” (ติ แปลว่า สาม และ ปาติ หรือ ปิฎก แปลว่า ภาชนะ หรือ ตะกร้า) เป็นพระเถระชาวเชียงใหม่ที่เดินทางไปศึกษาพระพุทธานุสาสนาที่ประเทศศรีลังกาแล้วกลับมาอยู่ที่เชียงใหม่

พระมหาติปิฎกจุฬารัตนเถระได้แต่งคัมภีร์นี้ที่เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๐๑๖ ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่หรือที่ระบุไว้ในคัมภีร์ว่า “พินธุรัฐ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายศัพท์หรือประโยคที่ยาก มีความหมายยังไม่กระจ่างชัดในคัมภีร์มิลินทปัญหาให้ชัดเจนไว้สำหรับเป็นคู่มือศึกษาคัมภีร์มิลินทปัญหา เพื่อธำรงรักษาพระพุทธานุสาสนาโดยใช้คัมภีร์ที่ตนแต่งขึ้นเป็นเครื่องมือในการธำรงรักษา และเพื่อเป็นอนุสาวรีย์ของตนตามคติความเชื่อที่ถือต่อ ๆ กันมาว่า การแต่งคัมภีร์เป็นการสร้างบุญอันยิ่งใหญ่ในพระพุทธานุสาสนา อักษรแต่ละตัวเทียบเท่ากับพระพุทธรูป ๑ องค์

คัมภีร์มรรตัตถกาสินี มิลินทปัญหาวาทกานี้มีโครงสร้าง ๖ ส่วน ประกอบด้วย

๑. คำนวณภกตา ถ้อยคำเริ่มต้นของการแต่งคัมภีร์ที่ถือว่าเป็นคตินิยมของการแต่งคัมภีร์บาลีในพระพุทธานุสาสนาที่ประกอบด้วยบทนมาสการพระรัตนตรัย การบอกชื่อคัมภีร์ ผู้แต่ง วัตถุประสงค์ของการแต่ง และขนาดของคัมภีร์

๒. ปกิณณวจนวณณนา ส่วนที่ผู้แต่งได้นำเอาศัพท์และประโยคที่ยากหรือมีเนื้อความยังไม่กระจ่างในคัมภีร์มิลินทปัญหามาทั้งในส่วนของการอุปมาอุปไมย นิทานกถา พาทีกถา มิลินทปัญหา มิลินทปัญหาลุจฉาวิสัยชนา เมณฑกปัญหา อนุมานปัญหา และอุตังคปัญหา มาอธิบายเพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจได้ง่ายขึ้นตามวิธีการอธิบายความแบบอรรถวณณนา

๓. ชาตกุทธรณะ ส่วนที่ผู้แต่งได้นำชาตกมากล่าวแสดงไว้ ๒๔ เรื่อง ซึ่งเนื้อหาของชาตกทั้งหมด ผู้แต่งได้นำมาจากอรรถกถาชาตก โดยตัดทอนเนื้อหาบางส่วนออกไป เปลี่ยนแปลงศัพท์และประโยคบางส่วน และแต่งเสริมบ้างเล็กน้อยตามความเหมาะสม วัตถุประสงค์สำคัญของการนำชาตกทั้งหมดมาแสดงไว้ในส่วนนี้ก็คือ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเสมอกันและความเป็นผู้ยิ่งกว่ากันระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระเทวทัตโดยปัจจัยภายนอก เช่น ชาตและตระกูล เป็นต้น ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อแสดงถึงผลอกุศลกรรมที่พระเทวทัตได้รับในชาติต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน และ

เพื่อตอบคำถามปัญหาที่ว่า กุศลกับอกุศลมีผลเสมอกันหรือไม่ ซึ่งก็ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนว่ากุศลกับอกุศลมีผลต่างกันโดยผู้แต่งได้ยกเรื่องในอดีตของพระเวททตที่ทำความแต่อกุศลกรรมและพระโพธิสัตว์ผู้สร้างแต่กุศลกรรมเป็นตัวอย่างของการแสดงความจริงเรื่องนี้

๔. คาถาสูตร ส่วนที่ผู้แตงนำคาถาในมิลินทปัญหามาสรวไว้ในมิลินทปัญหาฎีกาทั้งสิ้น ๑๐๔ คาถา แยกเป็นมิลินทปัญหา ๒๒ คาถาและเมณฑกปัญหา ๘๒ คาถา เพื่อให้สะดวกแก่ผู้ศึกษาที่จะค้นคว้า หาที่มาของศัพท์หรือข้อความที่ผู้แตงนำมาอธิบาย เนื่องจากผู้แตงได้นำศัพท์บางศัพท์หรือประโยคบางประโยคในคาถาเหล่านั้นมาอธิบาย ส่วนที่นำมาอธิบายทั้งคาถามีเป็นส่วนน้อย

๕. สังขยาสูตร ส่วนนี้เป็นเหมือนดัชนีหมวดธรรมที่ผู้แตงได้รวบรวมหลักธรรมหรือเรื่องที่น่าสนใจที่มีจำนวนต่าง ๆ ในมิลินทปัญหามาจัดไว้ให้เป็นหมวดหมู่ตามจำนวนองค์ประกอบของแต่ละเรื่องเช่นเดียวกับวิธีจัดหมวดธรรมในสังคิยสูตรหรือธรรมวิภาค มีตั้งแต่หมวด ๑ จนถึงหมวด ๑๕๐ รวมทั้งสิ้น ๒๕ หมวด

๖. นิคมณฑา คำลงท้ายที่ผู้แตงได้บอกหรือชี้แนะวิธีการศึกษาคัมภีร์ที่ท่านแตงนี้ โดยให้ผู้ศึกษาเลือกเอาแต่ความหมายที่ดีและถ้อยคำที่เหมาะสมในคัมภีร์ มีการระบุถึงชื่อคัมภีร์ ชื่อผู้แตงทั้งชื่อเต็มและชื่อย่อ คุณสมบัติของผู้แตงไว้หลายประการ และตอนท้ายเป็นส่วนของการตั้งความปรารถนาของผู้แตงที่ต้องการให้คัมภีร์นี้คงอยู่และให้ประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาชั่วกาลนาน นอกจากนี้ ผู้แตงยังอ้างถึงอำนาจบุญที่เกิดจากการแตงคัมภีร์และความดีที่ตนได้สั่งสมมาจะเป็นปัจจัยให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ และบรรลุปเป้าหมายสูงสุดคือความเป็นพระพุทธเจ้าอันเป็นคตินิยมของการแตงคัมภีร์ประเภทฎีกา

เนื้อหาที่ผู้แตงนำมาใช้ประกอบการแตงคัมภีร์พบว่าทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสส และคัมภีร์อื่น ๆ อีกหลายคัมภีร์ ซึ่งการนำเนื้อหามาจากแหล่งต่าง ๆ นั้นพบว่ามีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ (๑) เพื่ออธิบายศัพท์หรือข้อความที่ยกไว้ให้มีความหมายชัดเจน (๒) เพื่อใช้อ้างอิงเรื่องที่ตนกำลังอธิบาย (๓) เพื่อยืนยันเรื่องที่ตนอธิบายว่าเป็นจริงตามนั้น (๔) เพื่อเสริมความให้กระจ่างชัดหรือให้ดูน่าเชื่อถือมากขึ้น (๕) เพื่อเสริมหรือขยายความให้กว้างขวางออกไป ให้ผู้อ่านได้เข้าใจเรื่องที่อธิบายมากยิ่งขึ้น ซึ่งการนำเนื้อหาจากแหล่งข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิมาใช้เพื่ออธิบายหรือประกอบการแตงดังกล่าว ได้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นปราชญ์ด้านพระพุทธศาสนาและปราชญ์ด้านภาษาบาลีของผู้แตงที่ได้รังสรรค์ผลงานวิชาการอันมีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนาได้อย่างดี

วิธีการคัดลอกและการนำเสนอเนื้อหาที่นำมาพบว่ามี ๓ ลักษณะ คือ (๑) คัดลอกและนำเสนอทั้งหมด ไม่มีการตัดทอนข้อความใด ๆ ออกไป (๒) คัดลอกมาบางส่วนและนำเสนอไป

ตามที่คัดลอกมา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงศัพท์หรือข้อความใด ๆ (๓) คัดลอกมาบางส่วนและมีการเปลี่ยนแปลงศัพท์หรือข้อความบางส่วน และมีบางส่วนที่ผู้แต่งได้แต่งขึ้นตามที่เห็นควร ซึ่งพบว่าผู้แต่งใช้กลวิธีในการแต่งหลายวิธี ได้แก่ การแยกศัพท์ เพื่อให้เกิดความชัดเจน การต่อศัพท์ เพื่อให้ศัพท์สละสลวย กะทัดรัด การเปลี่ยนแปลงศัพท์หรือประโยคเพื่อให้แตกต่างจากเดิม การใช้วิธีสนธิในกรณีที่ศัพท์เดิมไม่ใช้วิธีสนธิ เพื่อให้รูปศัพท์มีความสละสลวยมากขึ้น การไม่ใช้วิธีสนธิ ในกรณีที่ศัพท์เดิมใช้วิธีสนธิ การใช้ศัพท์เดียวกัน แต่ต่างกันที่รูปศัพท์แทนกัน การซ้อนตัวสะกดในกรณีที่ศัพท์เดิมไม่ซ้อนตัวสะกด การไม่ซ้อนตัวสะกดในกรณีที่ศัพท์เดิมซ้อนตัวสะกด การตัดคำบางคำของศัพท์เดิมออก การใช้ศัพท์อื่นที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงแทนศัพท์เดิม การใช้ศัพท์เดียวกัน แต่เปลี่ยนเป็นรูปศัพท์ใหม่ที่มีความหมายคงเดิม เพื่อให้แตกต่างจากรูปศัพท์เดิม การเพิ่มคำหรือศัพท์เพื่อให้ได้ความหมายที่ชัดเจน การตัดคำที่ซ้ำกันของศัพท์เดิมออก เพื่อให้แตกต่างจากเดิม การเพิ่มประโยคใหม่เข้ามา โดยที่ของเดิมไม่มีหรือมีแต่ความไม่ชัดเจน เพื่อให้เนื้อความของประโยคสมบูรณ์ การย้ายตำแหน่งของศัพท์ในบางประโยค เพื่อให้แตกต่างไปจากของเดิม

กลวิธีในการนำเสนอพบว่า ผู้แต่งใช้กลวิธีในการอธิบาย ๖ ประการ คือ (๑) สัมพันธะ การอธิบายถึงความสัมพันธ์หรือการทำหน้าที่ของศัพท์ในประโยค (๒) บท การแสดงคำศัพท์ที่กล่าวอยู่นั้นว่าเป็นบทอะไร เช่น บทนาม บทกริยา เป็นต้น (๓) ปัตถะ การอธิบายความหมายของบทที่ยกมาว่ามีความหมายหรือแปลว่าอย่างไร พบว่าเป็นวิธีที่ผู้แต่งใช้มากที่สุดในคัมภีร์นี้ (๔) ปทวิหะ การตั้งรูปวิเคราะห์ของศัพท์สำคัญเพื่อให้ทราบความหมายและที่มาของศัพท์นั้น (๕) โจทนา การตั้งคำถาม (๖) ปริหาระ การตอบคำถาม โดยผู้แต่งเป็นผู้ตั้งคำถามและตอบคำถามด้วยตัวเอง

การอธิบายคำศัพท์หรือข้อความในคัมภีร์นี้พบว่ามี ๕ ลักษณะคือ (๑) คำหรือข้อความที่มีความหมายทางไวยากรณ์ยังไม่กระจ่าง (๒) คำวิเศษนสรพนามที่กล่าวไว้ยังไม่ชัดเจน เนื่องจากไม่ได้ระบุบทนามไว้ (๓) คำนามที่มีความหมายได้หลายนัย (๔) คำที่ควรอธิบายหรือขยายความเพิ่มเติม (๕) คำที่มีความหมายยากหรือมีความหมายที่ยังไม่กระจ่างชัด

รูปแบบการประพันธ์พบว่ามี ๓ รูปแบบ คือ (๑) ปัชชะ ร้อยกรอง ส่วนใหญ่เป็นบทประพันธ์ที่ผู้แต่งคัดลอกมาจากแหล่งต่าง ๆ ส่วนที่แต่งขึ้นใหม่พบว่ามีไม่มากนัก รูปแบบของการประพันธ์แบบปัชชะที่ใช้ ได้แก่ ฉันท ที่พบ คือ ปญฺญาวตฺรฉันท์ อุเปนทรวิเชียรฉันท์ อินทรวงศ์ฉันท์ และคาถาที่จัดอยู่ในประเภทวิสมคาถา หมายถึง คาถาที่มีบาททั้ง ๔ ประกอบด้วยคณะ ครุ ลหุที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มคาถามีปญฺญาวตฺร เป็นต้น (๒) ศัชชะ ร้อยแก้ว เป็นรูปแบบการประพันธ์ที่ผู้แต่งใช้ส่วนมากในคัมภีร์นี้ โดยผู้แต่งจะให้ความสำคัญต่อกฎเกณฑ์ของไวยากรณ์โดยที่ประโยคและโครงสร้างของประโยคบาลีจะต้องถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ รูปประโยคกระชับ ไม่เยิ่นเย้อ

และได้เนื้อความที่ต้องการสื่อชัดเจน รูปศัพท์ที่ไพเราะ สละสลวยตามหลักการใช้สนธิ การย่อศัพท์ การตัดศัพท์ที่ซ้ำซ้อนออกไป การใช้ศัพท์ที่มีความหมายที่ง่าย ชัดเจนกว่าศัพท์เดิมที่เป็นบทตั้ง และการเพิ่มศัพท์เข้าไปเพื่อให้ได้ความหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น (๓) วิมิสสะ ร้อยแก้วผสมร้อยกรองที่ผู้แต่งนำบทประพันธ์แบบร้อยกรองมาหรือแต่งแทรกไว้ในเนื้อหาที่เป็นร้อยแก้วเพื่อให้เกิดความชัดเจน น่าเชื่อถือยิ่งขึ้นด้วยข้อมูลที่อ้างอิงจากคัมภีร์อื่น ๆ หรือบุคคลสำคัญ

ภาษาและสำนวนที่ใช้ในคัมภีร์นี้พบว่าเป็นภาษาและสำนวนภาษาบาลีที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในเมืองเชียงใหม่ในขณะนั้น ซึ่งมีลักษณะเด่น ๓ ประการ คือ (๑) เป็นภาษาและสำนวนที่ง่าย สื่อความหมายได้ชัดเจน ช่วยให้ผู้ศึกษาได้รู้และเข้าใจความหมายของเรื่องนั้นได้ทันที (๒) มีความคมคาย กระชับกะทัดรัด ไม่ฟุ่มเฟือย และให้สุนทรียะหรือวรรณศิลป์ทางภาษาบาลีเป็นอย่างดี (๓) แสดงความคิดเห็นของตนเอง

สำนวนโวหารพบว่ามี ๕ ลักษณะ คือ (๑) บรรยายโวหาร การใช้ถ้อยคำอธิบาย เล่าเรื่องหรือเหตุการณ์ในอดีต หลักธรรม และเรื่องอื่น ๆ ที่ควรทราบ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้รู้และเข้าใจเรื่องนั้น ๆ อย่างละเอียดโดยผู้แต่งจะใช้คำศัพท์หรือประโยคบาลีสื่อความหมายของเรื่องนั้นอย่างตรงไปตรงมา กะทัดรัด ชัดเจน (๒) พรรณนาโวหาร การใช้ถ้อยคำกล่าวถึงความงามของธรรมชาติ สถานที่หรือความรู้สึกนึกคิดอย่างละเอียด เพื่อให้ผู้ศึกษาเกิดความซาบซึ้งและเกิดอารมณ์คล้อยตาม โดยผู้แต่งจะใช้คำศัพท์บาลีที่มีความไพเราะและความหมายที่ลึกซึ้ง น่าสนใจ ทำให้ผู้อ่านประทับใจ ซึ่งพบว่ามีทั้งการพรรณนาถึงตัวบุคคลและธรรมชาติ (๓) เทศนาโวหาร การใช้ถ้อยคำแสดงคำสั่งสอน ชี้แนะคุณโทษและสิ่งที่ดีควรปฏิบัติ โดยผู้แต่งจะยกเหตุผลมาประกอบให้ผู้ศึกษาเกิดความเชื่อมั่นและเกิดความรู้สึกด้วยตนเอง พบว่ามีทั้งการอธิบายความหมายของหัวข้อธรรม คุณและโทษของการประพฤติ และการแนะนำสั่งสอนให้ปฏิบัติ (๔) อุปมาโวหาร การใช้โวหารเปรียบเทียบเรื่องที่อธิบายให้ผู้ศึกษาเข้าใจและมองเห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น พบว่าอุปมาโวหารในคัมภีร์นี้จะเป็นไปตามสำนวนบาลีที่ว่าด้วยนิบาตบอกอุปมาที่พบ ได้แก่ ยถา ฉนฺได วีย รวากะ อิว เพียงดังหรือดุจ คำอุปมาในรูปของคำสมาส และศัพท์ที่มีความหมายเชิงอุปมา เช่น สทิส เช่นกับ เหมือนกับ และปฏิภาค เปรียบเหมือน เปรียบด้วย เป็นต้น แต่เมื่อกล่าวสรุปแล้วการใช้อุปมาโวหารในคัมภีร์นี้จะมี ๒ ลักษณะ คือ วิธีการอุปมาแบบใช้คำเชื่อมและวิธีการอุปมาแบบประโยค (ยถา ตถา หรือ ยถา เหว) (๕) สาธกโวหาร การใช้ถ้อยคำยกตัวอย่างมาประกอบข้อความที่กำลังอธิบายเพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นซึ่งพบว่ามีทั้งการยกนิทานหรือเรื่องราวในอดีตและหลักธรรมขึ้นมาแสดงประกอบเพื่อชี้แนะแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง และการยกเรื่องอื่น ๆ ที่ผู้แต่งต้องการนำมาประกอบการอธิบายเพื่อสร้างชัดเจนและความเข้าใจเรื่องที่ตนกำลังอธิบายให้มากขึ้น

อสังการในคัมภีร์พบว่ามี ๒ ประเภท คือ (๑) สัททาลังการ อสังการทางเสียง คือ การใช้ ศัพท์ที่มีเสียงพ้องกันเพื่อให้เกิดความไพเราะในบทประพันธ์ เรียกว่า “ยมก” พบว่ามี ๒ ลักษณะ คือ อพยเปตยมก การใช้ศัพท์ซ้ำตรงกันทั้งสระและพยัญชนะ เหมือนกันทุกตัวอักษร ไม่แตกต่างกัน และพยเปตยมก การใช้ศัพท์ซ้ำตรงกันเฉพาะพยัญชนะ ต่างกันแต่สระ (๒) อัธถาลังการ อสังการทางความหมาย คือ การใช้ศัพท์แต่งความให้งดงาม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ สภาววุตติ คือ การใช้ศัพท์อธิบายความหมายของเรื่องนั้น ๆ ตามความจริง ตรงตามสภาวะของ เรื่องที่อธิบายโดยชาติ ลักษณะพิเศษ ความเคลื่อนไหว และนาม และวังวุตติ การใช้ศัพท์อธิบาย ความหมายของเรื่องนั้น ๆ โดยอ้อม ไม่อธิบายโดยตรง ซึ่งลักษณะเด่นของอสังการในข้อนี้ที่พบใน คัมภีร์นี้ ได้แก่ อุปมาสังการ คือ การใช้โวหารเปรียบเทียบเรื่องที่อธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจและมองเห็น ภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นที่เรียกในคัมภีร์สุโธธาลังการว่า “อิวาทิสัททคัมมา” คือ อุปมาที่ฟังรู้ด้วยศัพท์ที่มี อิ ว ศัพท์ เป็นต้นซึ่งเป็นไปตามสำนวนบาลีที่ว่าด้วยนิบาตบอกอุปมา ได้แก่ ยถา ฉนฺได วีย รวากะ อิ ว เพียงดังหรือดุษ ศัพท์ที่มีความหมายเชิงอุปมา เช่น สทิส เช่นกับ เป็นต้น และคำอุปมาในรูป ของคำสมาส ตามผลการศึกษาที่กล่าวไว้แล้วในหัวข้ออุปมาโวหาร

คุณค่าของคัมภีร์พบว่ามี ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านพระพุทธศาสนา คือ สืบทอดพระพุทธ ศาสนาให้ดำรงอยู่และป้องกันไม่ให้หลักคำสอนคลาดเคลื่อนที่เกิดจากความเข้าใจหรือการตีความ หลักคำสอนอย่างผิด ๆ (สัทธรรมปฏิรูป) (๒) ด้านที่เป็นวรรณคดีบาลี คือ รักษาขนบธรรมเนียม และคตินิยมในการแต่งวรรณคดีประเภทฎีกาให้คงอยู่ นอกจากนี้ยังให้รู้สุนทรียะด้านภาษา และ สำนวนที่สละสลวย ไพเราะจับใจสมกับที่ได้ชื่อว่า **มรุตตปกาสิณี** (๓) ด้านคุณค่าต่อชีวิตและ สังคมพบว่า คัมภีร์เล่มนี้เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้เรื่องต่าง ๆ ไว้อย่างมากมาย ได้แก่ หลักธรรมที่ ควรปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตทั่วไป เช่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การพูดคำสัตย์ หลักธรรมที่ควรละเว้น หรือควรระมัดระวัง เช่น ความโกรธ ความผูกโกรธซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้จิตเสื่อมถอย ความรู้เรื่อง การศึกษา เช่น องค์ประกอบของการศึกษาที่จะทำให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่แตกฉานในศาสตร์ที่เรียน (เอก เช่นกับพระนาคนเสนเถระ) อาทิ การเล่าเรียน การฟัง การถาม เป็นต้น ความรู้เกี่ยวกับตัวบุคคล เช่น พระพุทธเจ้า ผู้ประกอบด้วยมหาบุรุษ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ ความรู้เกี่ยวกับ การแพทย์ เช่น วิธีการรักษาโรคด้วยวิธีการทำให้อาเจียน ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ เช่น น้ำ ดอกบัว ความรู้เกี่ยวกับมาตราดวงของสังคมอินเดียโบราณ ความรู้เกี่ยวกับสิ่งของ เช่น ผ้า ที่มีราคาและได้รับความนิยมในสมัยนั้น อาทิ ผ้ากาสี เป็นต้น และความรู้เกี่ยวกับสถานที่ เช่น สถานที่ไม่ควรไปปรึกษาหารือเรื่องความลับกัน เป็นต้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์มิลินทปัญหาก็ว่าได้พบประเด็นที่เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ และประเด็นที่ยังสามารถศึกษาเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีคัมภีร์อรรถกถาฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ในประเทศไทยที่ยังไม่มีใครศึกษาวิเคราะห์อีกจำนวนมาก ทั้งที่คัมภีร์เหล่านั้นเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาที่ทรงคุณค่าในหลายด้านทั้งประวัติความเป็นมา รูปแบบของการประพันธ์ ภาษา สำนวน โฉมภาพ และสาระสำคัญที่เป็นหลักพัฒนาชีวิตเพื่อความเป็นปึกแผ่นที่ควรค่าแก่การศึกษา

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ควรนำผลการวิจัยที่กล่าวถึงการแต่งคัมภีร์ว่าเป็นการสร้างบุญที่ยิ่งใหญ่ การสร้างอักขระที่จารึกหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแต่ละตัวอักษรเท่ากับการสร้างพระพุทธรูป ๑ องค์ ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อในอานิสงส์หรือผลบุญจากการแต่งคัมภีร์ การจารอักขระ และการสร้างคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่นิยมสร้างกันมากในอดีต โดยเฉพาะในแถบล้านนาที่มีพระเถระชาวไทยได้แต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมากกว่ายุคใดในประเทศไทย เห็นได้จากคำลงท้ายของการแต่งคัมภีร์มิลินทปัญหาก็ว่าได้หรือคัมภีร์อื่น ๆ เช่น มังคลัตถปิณี ชินกาลมาลินีปกรณ์ เป็นต้น ที่ผู้แต่งได้อ้างถึงคุณความดีหรือบุญที่เกิดจากการแต่งคัมภีร์ขอให้ปัจจัยให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ และความเป็นพระพุทธเจ้าอันเป็นอุดมคติสูงสุด นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงการศึกษาเล่าเรียนและการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าว่ามีอานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่เช่นเดียวกัน เพราะเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าที่แท้จริงตามหลักคำสอนว่าด้วยปฏิบัติบูชาไปใช้ปลูกฝังชาวพุทธให้ใส่ใจในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าให้มากขึ้น

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาวิจัย

ศึกษาเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างระหว่างคัมภีร์มิลินทปัญหาก็ว่าได้ของไทยกับคัมภีร์มิลินทปัญหอรรรถกถาของพม่าในด้านเนื้อหา วิธีการนำเสนอ ลักษณะและรูปแบบของการประพันธ์ การใช้สำนวนภาษา สำนวนโวหาร อลังการทางภาษา ลักษณะทางไวยากรณ์ และคุณค่าของคัมภีร์ด้านต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีบาลีทางพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น